ФІЛОСОФІЯ

УДК 111.1

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УПРАВЛІНЦЯ В КОНТЕКСТІ «КУЛЬТУРИ РЕАЛЬНОЇ ВІРТУАЛЬНОСТІ»

С. Ю. Балакірова
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
В. В. Павленко
магістрантка факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

Стаття присвячена аналізу проблеми інформаційної компетентності управлінця в контексті сучасної інформаційної культури. Автори розглядають можливості застосування концептуальної стратегії Мануеля Кастельса щодо інформаційного суспільства в дослідженні феномену інформаційної компетентності сучасного управлінця. Інформаційна компетентність аналізується як інтегральна характеристика професійних якостей фахівця, що репрезентує рівень його знань і вмінь оперувати необхідною для управлінської діяльності інформацією, ефективно використовуючи електронні інформаційно-комунікативні засоби, Інтернет технології.

Ключові слова: інформаційна компетентність управлінця, інформаційне суспільство, інноваційність, Інтернет-технології, культура реальної віртуальності.

Процеси трансформації, структурної перебудови українського суспільства зумовлюють необхідність розробки й запровадження інноваційних стратегій управління, які б адекватно відбивали інформаційно-комунікативну специфіку сучасної культури. За умов нової технологічної парадигми, інформатизації суспільства, розвитку глобального інформаційного простору й домінуванні інформаційних технологій в різних галузях професійної діяльності сучасної людини актуальним є спроба виявити специфіку інформаційної компетентності управлінця в контексті стратегій інформаційної культури. Важливий аспект цієї проблеми пов'язаний з взаємодією реального і віртуального у сприйнятті багатьох явищ сучасною людиною, взаємодією, яку М. Кастельс маніфестує як «культуру реальної віртуальності» [*2; 3*].

Українські дослідники Н. Баловсяк, М. Близнюк, М. Головань, С. Гунько, С. Малярчук, А. Ясінський та ін. розглядають інформаційну компетентність фахівця в соціально-психологічному, комунікативному, педагогічному аспектах. Однак треба зазначити, що проблема інформаційної компетентності управлінця висвітлена недостатньо і потребує дослідницької уваги українських науковців. Зважаючи на це, метою статті є виявлення специфіки інформаційної компетентності управлінця в контексті інформаційного суспільства. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: розглянути поняття інформаційної компетентності; проаналізувати концепцію інформаціонального суспільства М. Кастельса; за допомогою компаративного аналізу залучити головні концепти цієї теорії до проблеми розвитку інформаційної компетентності управлінця.

Визначаючи багатоаспектність поняття інформаційної компетентності, дослідники пов’язують її з феноменом інформаційного суспільства, з технологічною революцією, з появою і розповсюдженням електронних інформаційно-комунікативних технологій. Необхідно зазначити, що в сучасному науковому дискурсі співіснують споріднені терміни, а саме, «медіакомпетентність», «медіаграмотність», «інформаційно-технологічна компетентність», «комп’ютерна грамотність» «інформаційна культура фахівця», зміст яких в багатьох випадках ототожнюється.

За концепцією української дослідниці Н. Баловсяк, інформаційну компетентність треба розглядати у трьох аспектах [*1*]. Перший аспект дозволяє визначити інформаційну компетентність як складне «…інтегральне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку відомостей та ефективної роботи з ними у всіх їх формах – як в традиційній друкованій формі, так і в електронній формі» [*1*,

22]. Другий аспект фокусує увагу на здатності фахівця працювати з комп'ютерною технікою і використовувати телекомунікаційні технології. Третій аспект стосується здатності застосовувати електронні технічні засоби в професійній діяльності і в повсякденному житті.

Н. Баловсяк пропонує розглянути трикомпонентну структуру інформаційної компетентності, виокремлюючи інформаційну компоненту, комп'ютерну або комп'ютерно-технологічну компоненту й процесуально-діяльнісну складову [*1*]. До першої складової авторка відносить здатність фахівця до ефективної роботи з різними формами повідомлень. Друга компонента репрезентує «уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням», а третя складова виявляє здатність фахівця «…застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформаційними ресурсами та розв'язування різноманітних задач» [*1*, 25]. Крім того, дослідниця акцентує увагу на тих суб'єктивних рисах особистості спеціаліста, які сприяють ефективній професійної діяльності в контексті інформаційної культури. До цих рис авторка відносить комунікативні здібності, здатність до рефлексії, самоусвідомлення власної діяльності, здатність до самоорганізації та організації інших людей, можливості швидкої мобілізації та зміни характеру діяльності.

Аналізуючи феномен інформаційної компетентності фахівця, Баловсяк пропонує розрізняти інваріантні та варіантні компетентності за критеріями спеціалізації професійної діяльності. З цієї точки зору інваріантними компетентностями можна вважати загальні знання та навички щодо використання електронних інформаційно-комунікативних технологій в повсякденному житті, тобто, за межами професійної діяльності. Варіантні компетенції пов'язані з «спеціальними знаннями, уміннями та здатностями», які необхідні для реалізації професійної діяльності фахівців [*1*].

Зазначимо, що знання, вміння й навички актуалізують пошуковий потенціал особистості, активізують його пізнавальну діяльність. Методологічно важливим є те, що ця сукупність соціальних, природних і технічних знань є певним відображенням специфіки сучасного інформаційного суспільства. Адже інформаційній компетентності притаманні ті властивості, які є характерними і для культури інформаційного суспільства в цілому. Тобто, можна констатувати, що інформаційна компетентність є явищем контекстуальним, пов'язаним із певним рівнем розвитку та розповсюдження електронних інформаційних технологій, з інформатизацією суспільства в цілому. За таких умов інформаційна компетентність виступає однією з базових компетентностей сучасного управлінця і здійснюється через вільне володіння телекомунікаційними засобами та технологіями, оперуванням інформацією задля ефективного вирішення управлінських завдань.

Таким чином, можна стверджувати, що інформаційна компетентність є певною інтегративною характеристикою знань, умінь і здібностей управлінця, репрезентацією його можливостей щодо пошуку, аналізу, відбору, обробки, передаванні й зберіганні необхідної інформації за допомогою електронних інформаційно-комунікативних засобів. Треба наголосити на тому, що рівень інформаційної компетентності керівника залежить від якості цього оперування інформацією в процесі управлінської діяльності, яке відбувається саме через ефективне застосування телекомунікаційних, комп'ютерних засобів у запровадженні управлінських стратегій.

Розглянемо проблему інформаційної компетентності управлінця з точки зору концептуальної стратегії інформаційного суспільства сучасного соціолога Мануеля Кастельса. У сучасному науковому дискурсі проблема інформаційного суспільства розглядається в контексті еволюційного розвитку людства, з точки зору домінуючої ролі інформації, перетворення інформації, інформаційних технологій на продукт виробництва. На думку Кастельса, специфіка сучасного інформаційного суспільства зумовлена запровадженням комп'ютерних інформаційно-комунікативних технологій, появою Інтернету. Саме ця технологічна революція наприкінці XX ст. відкрила новий етап розвитку суспільства, який Кастельс термінологічно визначає як «інформаціональне суспільство», «інформаційна епоха», «Інтернет-галактика» [*2; 3*]. Зазначимо, що Кастельс акцентує увагу на тому, що необхідно розрізняти поняття «інформаційне суспільство» від поняття «інформаціональне суспільство». На його думку, поняття інформаційного суспільства може застосовуватися не тільки по відношенню до культури XX ст., оскільки інформація в розумінні передачі знання, обміну знаннями відігравала значну роль у розвитку соціально-економічних відносин і в попередні культурні епохи. Проте, термін «інформаціональне суспільство» репрезентує особливу форму соціальної організації, специфіка якої зумовлена запровадженням нових електронних інформаційно-комунікативних технологій, розвитком нової економіки. Кастельс пояснює, що в умовах інформаціонального суспільства продуктивність діяльності компаній, ступінь конкурентоспроможності «…залежать, в пер-

шу чергу, від здатності генерувати, обробляти й ефективно використовувати інформацію, що заснована на знаннях» [*3*, 81]. Генерування, обробку та застосування інформації в економічній діяльності вчений називає «фундаментальними джерелами» продуктивності і влади.

Технологічні новації сприяють розвитку нової форми соціальної організації суспільства, зокрема, форми мережевого суспільства. Специфіку нової економіки, тобто економіки інформаціонального суспільства, Кастельс пов'язує саме з появою глобальних комп'ютерних мережевих систем, що з'явилися в останній чверті XX ст. Глобальний характер нової економіки проявляється в тому, що «…основні види економічної діяльності такі як виробництво, споживання й циркуляція товарів та послуг, а також їх складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технологія, ринки) організуються в глобальному масштабі, безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, що пов'язує економічних агентів» [*3*, 81]. Зазначимо, що Кастельс надає поняттям «інформаціональне» і «глобальне» статусу головних характеристик сучасної культури, оскільки досягти високого рівня продуктивності й конкурентоспроможності в умовах домінування інформаційних технологій можливо лише «всередині глобальної взаємопов'язаної мережі». З цієї точки зору особливої значущості набувають проблеми формування та розвитку відповідного рівня інформаційної компетентності сучасних управлінців.

Продовжуючи ідею Г. М. Мак-Люена щодо впливу технічного винаходу Гутенберга, впливу друкованих текстів на розвиток культури, яку канадський вчений називає «Галактикою Гутенберга», Кастельс визначає сучасну добу як «Галактику Інтернету», позаяк «…економічна, соціальна, політична та культурна діяльність по всій планеті структурована навколо Інтернету та інших комп'ютерних мереж» [*2*, 3]. За таких умов змінюються й управлінські стратегії, оскільки використання Інтернету як «комунікаційної системи та організаційної форми» пов'язане з відповідним рівнем медіакультури й інформаційної компетентності фахівця. Зазначимо, що Кастельс не використовує термін інформаційної компетентності, однак його характеристика управлінської діяльності в умовах розвитку Інтернет-технологій та мережевих систем корелює з цим поняттям. Дослідник акцентує увагу на тому, що ці технології спричиняють «…безпрецедентну комбінацію гнучкості та виконання завдань, координованого прийняття рішень та децентралізованого виконання, індивідуалізованої виразності та глобальної, горизонтальної комунікації, що впроваджує вищу форму людської діяльності» [*2*, 2]. Таким чином, запровадження інноваційних управлінських стратегій, що посилюють децентралізацію і сприяють гнучкості праці є більш ефективними в умовах інформаційного суспільства. Додамо, що ці якості професійності репрезентуються і через високий рівень компетентності керівника, здатного адаптуватися в нових реаліях й оптимізувати діяльність організації, застосовуючи комп'ютерні технології.

Розглядаючи специфіку праці в сучасному соціокультурному контексті, Кастельс зауважує, що розвиток Інтернет-економіки може відбуватися тільки за умов достатньої кількості кваліфікованих кадрів з відповідним рівнем знань і навичок оперування інформацією. Визначення, що вчений пропонує у цьому контексті, також майже збігається з визначенням інформаційної компетентності: Інтернет-економіка потребує таких працівників, які здатні «…орієнтуватися, і технологічно, і з точки зору змісту, в цьому глибокому морі інформації, організуючи її, концентруючи та перетворюючи в конкретне знання, придатне для завдань і цілей робочого процесу» [*2*, 90]. Саме від рівня інформаційної компетентності таких працівників і залежить зростання продуктивності й інноваційності нової економіки, що базується на використанні Інтернету і комп'ютерних мереж. Серед векторів розвитку інновацій Кастельс вирізняє інноваційні технології, інноваційні процеси й інноваційні продукти. Інноваційність у галузі управління автор пов'язує саме з процесами децентралізації та формуванням «ефективних, гнучких форм управління» як найбільш адекватних умовам Інтернет-економіки.

Принципово важливим є те, що серед факторів, які впливають на інноваційний розвиток, автор називає саме наявність високопрофесійних, освічених, ініціативних, «самопрограмованих кадрів» (Кастельс), здатних засвоювати нові знання, сприяти підвищенню продуктивності і зростанню рівня конкурентоздатності компаній та підприємств через запровадження інновацій. Тобто, проблема інноваційності пов'язана з проблемою підготовки кадрів, здатних ефективно виконувати професійні завдання у процесі діяльності. Ефективність діяльності компанії, таким чином, залежить від здатності працівника до самопрограмування, здатності самого себе «…репрограмувати щодо навичок, знань та способу мислення, які визначаються змінами задач у бізнес-середовищі, що постійно розвивається» [*2*, 90]. Тобто, мова йде про необхідність постійного підвищення кваліфікації працівників Інтернет-економіки, удосконалення їхніх знань і навичок

роботи з інформацією у процесі самоосвіти протягом всієї професійної діяльності. Таким чином, інноваційність нових економік забезпечується постійним удосконаленням інформаційної компетентності управлінців й персоналу в цілому.

Досліджуючи вплив Інтернету на процеси соціальної взаємодії, розширення соціальних контактів, Кастельс доходить висновку про позитивні аспекти цього впливу на сучасну людину, яка через взаємодію реального і віртуального формує нову «культуру реальної віртуальності» [*2; 3*]. Дослідник продовжує дискусію щодо проблематики, яка репрезентована в дослідженнях Мак-Люена по відношенню до типів культури, детермінованих змінами медіасистем, засобів комунікації, технологій соціальної комунікації [4]. Порівнюючи вплив електронних інформаційно-комунікативних технологій на специфіку сучасної культури, на культуру сприйняття сучасної людини, Кастельс встановлює певні кореляції між цим процесом і виникненням фонетичної абетки, писемності, писемного типу кодифікації як нової медіасистеми в європейській культурі. Вслід за Маклюєном, автор вважає, що писемний дискурс сприяв відмежуванню писемної форми спілкування від усної, тобто відмежуванні візуальної знакової системи від аудіовізуальної, що вплинуло на тенденції певної замкненості, індивідуалізму й негативних проявів націоналізму в західноєвропейській культурі та сприяло «становленню людини друкованої книги», формуванню «гомогенної ментальності друкованої культури» (Мак-Люен) [*3; 4*].

Кастельс поділяє точку зору канадського вченого на те, що сучасна культура зумовлена зміною технологічної парадигми, певною «комунікативною революцією», появою нових електронних засобів масової комунікації. Замість замкнених мовних систем попередніх епох, нова комунікаційна система оперує цифровою мовою як універсальною знаковою системою. Інтерактивні інформаційні мережі через децентралізовану форму гіпертексту сприяють формуванню певної метамови як інтегральної знакової системи, що об'єднує письмові, усні та аудіовізуальні засоби комунікації, апелюючи до гетерогенності, багатомірності сприйняття. Тобто, на відміну від культури писемності, культура реальної віртуальності пропонує вільні, відкриті джерела, високу ступінь інтегральності, інтерактивності, соціальної взаємодії. Оскільки ця культура базується на «віртуальних процесах електронної комунікації» Кастельс називає її віртуальною. Однак, зважаючи на те, що нова культура — це «…наша базова реальність, матеріальна основа, на якій ми проживаємо наше буття, будуємо наші системи представлення, здійснюємо свою роботу, вступаємо у стосунки з іншими людьми, здобуваємо інформацію, формуємо наші погляди…», вона є «реальною культурою» [*2*, 203]. Ця взаємодія віртуального і реального в свідомості сучасної людини репрезентує специфіку культури інформаційного суспільства і повинна враховуватися в дослідженні проблеми інформаційної компетентності фахівців різних галузей, зокрема, управлінців.

Таким чином, розгляд проблеми інформаційної компетентності управлінця в контексті стратегії інформаціонального суспільства і культури реальної віртуальності дозволяє виявити специфіку управлінської діяльності в сучасних умовах домінування електронних інформаційно-комунікативних технологій. Високий рівень інформаційної компетентності управлінців і персоналу, що передбачає вільне оперування інформацією, здатність до постійного самопрограмування у процесі самоосвіти, ініціює створення й запровадження інноваційних управлінських стратегій, що спрямовані на підвищення продуктивності діяльності підприємств в умовах посилення конкуренції.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баловсяк Н.* Інформаційна компетентність фахівця / Н. Баловсяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 5. – С. 21-28.
2. *Кастельс М.* Інтернет-Галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс. – К.: Ваклер, 2007. – 304 с.
3. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М.: Гос. ун-т, Высш. ин. экономики, 2000. – 606 с.
4. *Мак-Люен М.* Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги / М. Мак-Люен.; пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 392 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2012 р.